

BEERSCHOT
EN DE OLYMPISCHE SPELEN VAN 1920

Leesexemplaar

D A N N Y G E E R T S

BEERSCHOT

en de Olympische Spelen van 1920

P E L C K M A N S

INHOUD

Inleiding	7
1 Antwerpen gastheer voor de Olympische Spelen van 1920	9
2 Kiezen voor de accommodatie van Beerschot AC	15
3 Infrastructuurwerken en andere locaties	33
4 Het Antwerpen van de jaren twintig	43
5 De stad stoomt zich klaar voor de Spelen	49
6 Antwerpen is er klaar voor	61
7 Olympisch winteraperitief in april	71
8 De openingsceremonie van de Olympische Spelen van 1920	77
9 Opvallende prestaties en leuke anekdotes	89
10 België olympisch voetbalkampioen	109
11 Belgische prestaties en opvallende figuren	139
12 Weinig volk op de volksplaatsen	151
13 Het financiële debacle	157
14 De eindevaluatie	163
Belgische medaillewinnaars	173
Bibliografie	180
Beeldverantwoording	181
Met dank aan	182

INLEIDING

Toen het Internationaal Olympisch Comité op haar vergadering van 5 april 1919 Antwerpen aanduidde als organisator van de Olympische Spelen in 1920, zorgde dat in de Scheldestad voor de meest uiteenlopende reacties. Voor graaf Henri de Baillet-Latour, graaf Edouard d'Assche en Beerschotbestuurder Charles Cnoops, de pleitbezorgers, was het de ultieme bekroning van zeven jaar lobbywerk. Zo wisten ze niet alleen het grootste internationale sportevenement naar België te krijgen, maar konden ze ook de stad Antwerpen en de omnisportclub Beerschot op het voorplan plaatsen. Heel de Antwerpse bourgeoisie kraaide victorie.

Bij de man in de straat – Jan met de pet, zeg maar – werd het nieuws maar heel lauwtjes ontvangen. Die had geen boodschap aan de komst van het olympische circus naar de koekenstad. De reactie was dan ook een bundeling van apathie, desinteresse en onbegrip. Minder dan twee jaar na het beëindigen van de Grooten Oorlog lagen de prioriteiten van de bevolking bij het puinruimen, de wederopbouw van hun eigen levens en het verwerken

van de vele trauma's. Niet bij een sportevenement.

Veel tegenstrijdiger konden beide standpunten niet zijn. Wilden de Olympische Spelen van 1920 tot een succes uitgroeien, dan moesten beide gevoelens enigszins verenigd worden. De opdracht voor de organisatoren was even simpel als aartsmoeilijk: diplomatie toepassen, compromissen sluiten, fondsen verzamelen, propaganda voeren en vooral: de gewone mens aanspreken en over de streep trekken om de olympische gedachte in Antwerpen mee uit te dragen. Een lastige evenwichtsoefening.

Het mag duidelijk zijn: het verhaal van de Olympische Spelen van Antwerpen in 1920 is er een met twee gezichten. Met méér gezichten zelfs. Een verhaal van vallen en opstaan. Van succes en falen. Van grootheidswaanzin en realisme. Daar staan we in dit boek, in de marge van de sportieve activiteiten, regelmatig bij stil.

De echte insteek van dit boek is echter 'Beerschot'. Onze club had immers een centrale rol in de Spelen van 1920. Het Beerschotstadion vormde het mooie decor, de tennisaccommodatie was een pareltje,

terwijl stichter Alfred Grisar, voorzitter Paul Havenith en bestuurslid Charles Cnoops dicht bij het organisatiecomité aanleunden. Zij zorgden er met hun efficiënte aanpak, hun connecties in de hogere kringen en hun clubliefde voor dat de accommodaties op het Kiel verfraaid en uitgebouwd werden. Nog meer allure kregen. Zij zetten Beerschot – dat ze pas twintig jaar eerder als omnisportclub hadden opgericht – via de Olympische Spelen op de kaart. Hun rol in het hele verhaal en de paars-witte lijnen die ze trokken, proberen we in dit boek te ontrafelen. Net als de sportieve verwezenlijkingen van de Beerschot-atleten.

Uiteraard staan we ook stil bij enkele olympische hoogtepunten die de Spelen van 1920 opleverden, waarbij het verhaal van de gouden medaille voor het Belgische voetbal elftal er hoog bovenuit steekt.

Deze publicatie heeft dus zeker niet de pretentie om zich als ‘ultieme boek over de Olympische Spelen van Antwerpen in 1920’ te profileren. Nee, wij houden ons enigszins op de vlakke, maar willen wel trots en met gezwollen paars-wit hart de belangrijke plaats van Beerschot in het olympische verhaal kaderen. De Beerschotters van de pionierstijd eren. In de bloemetjes zetten. Maar tegelijkertijd plaatsen we ook kritische kanttekeningen bij hun

vaak waanzinnige ideeën en wereldvreemde beslissingen.

De leidraden bij dit boek waren *The Games Reborn: the VIIth Olympiad 1920* van Roland Renson, *The 1920 Olympic Games: Results for all Competitors in all Events, with Commentary* van Bill Mallon, Anthony Th. Bijkerk en het *Olympic Games Antwerp 1920 – Official Report*, dat pas dertig jaar na de Olympische Spelen van 1920 werd samengesteld. Een woord van dank ook aan topverzamelaar Fons Hermans, wiens dagelijkse bijdragen op de Facebookpagina ‘Olympische Spelen – Antwerpen 1920’ vaak nog extra informatie en nuttige weetjes opleverden.

Wat opviel tijdens het onderzoekswerk voor dit boek waren de vele tegenstrijdigheden die in de hogergenoemde publicaties vaak optraden, zowel wat betreft data, deelnemers, competities als andere gebeurtenissen. Volledig foutvrij zal dit boek dus zeker niet zijn, maar het totaalverhaal klopt wel. En dat kleurt bij momenten heerlijk paars en wit. Want hoe je het ook draait of keert: de Olympische Spelen van 1920 in Antwerpen waren ‘de Olympische Spelen van den Beerschot’. Tot spijt van wie ’t benijdt.

Veel leesplezier!

Danny Geerts

DEEL 1

ANTWERPEN GASTHEER VOOR DE OLYMPISCHE SPELEN VAN 1920

Maar liefst zeven jaar duurde het voor het Internationaal Olympisch Comité de stad Antwerpen selecteerde als organisator voor de Olympische Spelen van 1920. Oké, daar zaten vier 'verloren jaren' van de Eerste Wereldoorlog tussen... en dat maakt het hele verhaal nog net iets complexer.

Het was tijdens de dertiende vergadering van het Internationaal Olympisch Comité op 27 en 28 maart 1912 in Bazel dat baron Edouard De Laveleye, toenmalig voorzitter van het Belgisch Olympisch Comité en van de Belgische Voetbalbond, België voordroeg als organisator van de zevende Spelen. Brussel leek als hoofdstad een voor de hand liggende keuze, maar ook Antwerpen mengde zich al vrij snel in het debat. IOC-voorzitter Pierre de

Coubertin had beide steden na het Olympisch Congres in Boedapest in 1911 al bezocht, maar wilde ook de Nederlandse steden Den Haag en Amsterdam overwegen als kandidaat-organisator. Een optie die echter al vlug in de vergeethoek belandde. België speelde immers het snelst op de bal... en Antwerpen eiste onmiddellijk een favorietenrol op, mede door overtuigend lobbywerk van een aantal vooraanstaande gezagsdragers en notabelen uit de Scheldestad.

De man die de balans uiteindelijk in het voordeel van de Scheldestad deed overhellen, was Charles Cnoops, voorzitter van de Cercle d'Esgrime en ondervoorzitter van de Belgische Schermersbond. Daarnaast was hij ook bestuurslid en aandeelhouder van de in 1913 nieuw opgerichte naamloze vennootschap New Beerschot Athletic Club.

Cnoops had als geïnteresseerd toeschouwer en sportfanaat in 1912 de Olympische Spelen in Stockholm bijgewoond en raakte daar enorm onder de indruk van het spektakel en de impact van de olympische gedachte. Op 9 augustus 1913 organiseerde hij in de Royal Yacht Club in Antwerpen een vergadering waar slechts één punt op de agenda stond: in 1920 de

Olympische Spelen naar Antwerpen brengen. Het IOC had de organisatie van de Olympische Spelen van 1916 eerder al aan Berlijn toevertrouwd.

In een mum van tijd werd een Voorlopig Comité opgericht, met daarin naast Charles Cnoops ook nog baron Edouard De Laveleye, graaf Henri de Baillet-Latour en Robert Osterrieth, voorzitter van de Royal Yacht Club of Belgium, die ook bij Beerschot een vooraanstaande rol speelde. Daarnaast schaalden nog 22 andere notabelen zich achter de olympische idee voor Antwerpen, voornamelijk voorzitters van sportorganisaties, hooggeplaatste militairen en industriëlen. Een van hen was Paul Havenith, voorzitter van Beerschot. Na afloop van de eerste vergadering werd een brief verstuurd naar het Belgisch Olympisch Comité, waarin de stad Antwerpen werd voorgedragen als kandidaat-organisator van de Olympische Spelen in 1920. Een kopie van dat schrijven belandde via gewiekst lobbywerk ook op het bureau van het Internationaal Olympisch Comité in Parijs. De Antwerpse olympische bal was aan het rollen gebracht.

Op die manier geraakte alles in een stroomversnelling. Voorzitter Pierre de Coubertin bracht op 13 september 1913 een nieuw bezoek aan Antwerpen, werd daar in de watten gelegd en kreeg bovendien een uitgebreide rondleiding in de

accommodaties van Beerschot. Die kregen onmiddellijk het predicaat 'zeer geschikt' mee. Meteen hét moment voor het Voorlopig Comité om in de Scheldestad met een indrukwekkende publiciteitscampagne uit te pakken. Zo verscheen in 1914 een 109 pagina's tellende propaganda-brochure met als titel *Aurons-nous la VIIIème Olympiade à Anvers en 1920?* In die brochure werden de vele sportieve en culturele troeven van de stad Antwerpen voorgesteld. De brochure bood aan het IOC een staalkaart van de stad Antwerpen op dat ogenblik: zijn geschiedenis, het historisch patrimonium, zijn kunstschaten, de haven, de vele parken, de Zoo, de vele festiviteiten, het uitgaansleven... Om Pierre de Coubertin te paaien werd er ook een hoofdstuk gewijd aan de olympische kunstspelen, wat een geesteskind was van de IOC-voorzitter. De brochure had een oplage van 1 miljoen stuks, waaronder ook een Nederlandstalige versie.

De kandidatuur van de stad Antwerpen werd kracht bijgezet tijdens het Olympisch Congres van 13 tot 23 juni 1914 in Parijs en kreeg daar een positief rapport mee. Toch werd door de heersende oorlogsdreiging een definitieve beslissing omtrent de toekenning nog niet genomen. Een ontgoocheling; ook voor de andere kandidaat-steden Amsterdam en Boedapest.

Als gevolg van de Eerste Wereldoorlog werd de organisatie van de Olympische Spelen van 1916 in Berlijn definitief geschrapt, en verdwenen de plannen voor 'Antwerpen 1920' internationaal voor langere tijd in de koelkast, uitgerekend op het moment dat de eerste golf van verbouwings- en verfraaiingswerken aan het Beerschotstadion afgerond was. Als gevolg van de Duitse bezetting vielen alle sportieve activiteiten en ook vele aspecten van het dagelijkse- en uitgaansleven stil. In Antwerpen zelf ging het overleg, het opbod en het lobby echter door.

Toen duidelijk werd dat ook de Franse stad Lyon haar kandidatuur had gesteld, reageerde graaf Edouard d'Assche, het delegatiehoofd van de Antwerpse kandidatuur, met een schrijven aan IOC-voorzitter De Coubertin, waarin hij zijn bezorgdheid uitte omtrent dat nieuwe initiatief. Hij nam ook contact op met Edouard Herriot, de burgemeester van Lyon. D'Assche bevestigde nadien nogmaals de Antwerpse kandidatuur, en hoewel Lyon vasthield aan zijn kandidatuur voor de organisatie in 1920 liet de stad ook een achterpoortje open voor de achtste Spelen in 1924. De diplomaat d'Assche had zijn werk prima gedaan. Het IOC schrapte in 1915 ook de kandidaturen van het 'neutrale' Nederland en het 'vijandige'

Boedapest. De weg voor Antwerpen 1920 lag weer wijd open; de kandidaturen van de Amerikaanse steden Atlanta, Philadelphia en Cleveland en het Cubaanse Havana werden nooit echt serieus genomen.

Pierre de Coubertin nam zelf enkele dagen na Wapenstilstand op 11 november 1918 de Antwerpse draad weer op. Hoewel er in internationale kringen en dan vooral in Frankrijk – waar Lyon zich plots toch weer opwierp als kandidaat-organisator – heel wat scepticisme was over een (te) snelle beslissing, werd de knoop toch al doorgehakt op de vergadering van het Olympisch Comité van 5 tot 8 april 1919. Van de oorspronkelijke 33 IOC-leden waren er op dat congres maar acht aanwezig. De optie om de Spelen met één jaar uit te stellen werd niet aanvaard. Een snelle beslissing drong zich op.

Het was graaf Henri de Baillet-Latour die de kandidatuur van Antwerpen met een even bevlogen als overtuigende speech het laatste duwtje gaf. In zijn speech verzekerde hij dat Antwerpen de hele organisatie binnen het korte tijdbestek in orde zou brengen. Hij kreeg hierbij de steun van dominee Robert de Courcy-Laffan, Brits lid van het IOC, die daar een belangrijke invloed had.

De keuze voor Antwerpen was uiteindelijk een blijk van respect voor *'de moedige en heldhaftige*

manier waarop het kleine België zich tijdens de Eerste Wereldoorlog had gedragen'. Voorzitter Pierre de Coubertin stelde in zijn slotwoord: 'Ik hoop dat de toekomst België mag toelachen, voor zijn moedig en gedurfd gebaar het recht op te eisen om volgend jaar de VIIde Olympiade van de moderne tijden te organiseren.'

Nadat Pierre de Coubertin uitdrukkelijk aan Antwerpen en België vroeg om – ondanks de beperkte financiële armslag en het gebrek aan middelen – de Olympische Spelen toch te organiseren, sprongen premier Leon Delacroix, gouverneur Gaston Van de Werve en de Antwerpse burgemeester Jan De Vos mee op de kar, in een poging om de verantwoordelijken – en potentiële geldschietters – te overtuigen. En dat lukte.

Zestien maanden de tijd had Antwerpen om klaar te zijn als gaststad voor de zesde Olympische Spelen. En daar was veel geld voor nodig. De financiële draagkracht van Beerschot AC, alsook die van de naamloze vennootschap die in hetzelfde jaar in de Scheldestad een wereldtentoonstelling uit de grond wou stampen, was door de oorlogsprikelen erg verzwakt. De wederopbouw van het platgebombardeerde Antwerpen en het herstel van het economisch weefsel waren prioriteiten, vergden veel tijd en hadden een hoog kostenplaatje. Maar ook

België zat als land financieel aan de grond en had eigenlijk geen centen om mee voor de bekostiging van de Olympische Spelen op te draaien.

Op 29 maart 1919 volgde de doorbraak: de stad Antwerpen betaalde 800.000 frank, de Belgische staat anderhalf miljoen frank en de provincie Antwerpen een waarborgsom van 1 miljoen frank, waarvoor voornamelijk Antwerpse handelaars en diamantairs tekenden. Uiteindelijk verzamelde het Belgisch Olympisch Comité een budget van 3,5 miljoen frank... en werd de kandidatuur van de stad Antwerpen definitief bevestigd.

Al op 17 april 1919, amper twaalf dagen na de definitieve beslissing, werd in Antwerpen een Comité Exécutif opgericht, met aan het hoofd graaf Henri de Baillet-Latour. Robert Osterrieth en baron Edouard-Emile de Laveleye werden ondervoorzitters. Verder waren er ook secretaris-generaal Alfred Verdyck, secretaris-rapporteur Rodolphe-William Seeldrayers en François Van der Heyden, die de taak van secretaris van de Technische Commissie op zich nam. Drie echte Beerschotters, meer bepaald stichter Alfred Grisar, voorzitter Paul Havenith en Charles Cnoops, leunden eveneens dicht bij dat comité aan. De Olympische Spelen van 1920 kleurden vanaf dat moment definitief paars en wit.

PAUL HAVENITH

°1864 – †1942

Paul Havenith werd begin 1901 voorzitter van Beerschot AC, nadat de allereerste preses, Max Elsen, zich meer met de tennisafdeling wilde bezighouden en beide taken niet kon combineren. Havenith, een creatieve duizendpoot, stelde zich kandidaat, werd verkozen en gooide zich met zijn volle gewicht op zijn nieuwe functie. Ondanks zijn dagdagelijkse activiteiten hield hij zich quasi constant bezig met de leiding en de uitbouw van de club, die hij al snel een professioneel karakter wou meegeven. Zijn enthousiasme en werklust waren aanstekelijk.

Hij gaf Beerschot meteen internationale uitstraling toen hij, samen met de Nederlandse sportman Cees W. van Hasselt en Frédéric Van den Abeele, wiens twee zonen allebei lid waren van Beerschot, in het stadion op het Kiel een jaarlijkse interland tussen België en Nederland organiseerde. De inzet was een trofee die al snel de naam 'Het Koperen Dingetje' meekreeg. Zijn initiatief lag aan de basis van de derby's

der lage landen, en die wedstrijden werden van 1901 tot en met 1905 door Beerschot georganiseerd. Daarna nam de Belgische Voetbalbond de regie over.

Als voorzitter van Beerschot was Havenith een vanzelfsprekende en evidente keuze om deel uit te maken van het organisatiecomité voor de Olympische Spelen. Samen met Charles Cnoops verzette hij bergen werk om de infrastructuur een olympisch tintje te geven.

Eén jaar na de Spelen, en na een onderhandelingsmarathon van een goeie acht jaar, ondertekende hij samen met bestuursleden Alfred Grisar en Fernand Friling namens Beerschot de oprichtingsakte van de Entente Anversoise. Voor Antwerp plaatsten Florent Suetens, Henri Elebaers en Alfred Verdyck hun handtekening onder de samenwerking van beide clubs, die internationale wedstrijden zouden betwisten. De zoveelste voortrekkersrol van Paul Havenith.

Later werd hij ook voorzitter van het sportcomité tijdens de Wereldtentoonstelling van 1930. Paul Havenith bleef meer dan 41 jaar lang voorzitter van Beerschot, tot aan zijn dood op 29 juni 1942.

Zijn borstbeeld, dat in 1942 werd gemaakt door Karel Schuermans, prijkt in de inkomhal van het Olympisch Stadion, waar ook eenzelfde beeld van Alfred Grisar te bewonderen is.

DEEL 2

KIEZEN VOOR DE ACCOMMODATIE VAN BEERSCHOT AC

Nadat de organisatie van de Olympische Spelen van 1920 aan Antwerpen werd toevertrouwd, was het onmiddellijk duidelijk dat de terreinen van Beerschot het sportieve centrum en decor zouden vormen. Op het Kiel bevond er zich namelijk al een fraaie sportaccommodatie én was er geld om die verder uit te bouwen.

DE OPRICHTING VAN OMNI-SPORTCLUB BEERSCHOT AC

Het was Alfred Grisar die samen met vier vrienden, Max Elsen, Edouard Leysen, Charles Hunter en Paul Muller, de Beerschot Athletic Club oprichtte. De vereniging had als doel de beoefening en verspreiding van allerlei atletische sporten. Denk

aan voetbal, wielrennen, schieten, cricket, tennis, paardensport, atletiek en... toerisme. Grisar was een groot sportliefhebber en een uitmuntend voetballer. Tijdens zijn studies in het Brighton College in Engeland kon hij zowat alle sporten beoefenen.

Hij bracht zijn passie mee naar België en wou met de hulp van zijn vader een vooraanstaande rol spelen in het ontwikkelen van een sportcultuur in België.

Vader Ernest Grisar had in 1895 op het Kiel in Antwerpen een perceel grond van 19 hectare gekocht, waar eerst een paardenrenbaan, de nodige stallingen, kleedkamers en een buffet werden gebouwd. Tijdens zijn vakantie in 1899 stelde Alfred Grisar zijn vader voor om de bestaande accommodatie uit te breiden. Hoewel op 3 september 1899 de principiële beslissing werd genomen tot de oprichting van een omnisportclub, zou die pas in februari 1900 definitief geconcretiseerd worden. De reden van die vertraging was het plotse overlijden van Ernest Grisar in november 1899. Door de dood van zijn vader besliste Alfred ook om zijn

studies in Brighton af te breken en terug te keren naar Antwerpen.

Uit de in 1899 uitgetekende plannen blijkt dat de omnisportclub oorspronkelijk Antwerp Sporting Club zou heten, met clubkleuren rood en blauw. Maar uiteindelijk werd het toch Beerschot Athletic Club met clubkleuren paars en wit. Dat laatste op uitdrukkelijk verzoek van Alfred Grisar, die met de keuze van de kleur paars – in die periode de kleur van de ‘halve rouw’ – het overlijden van zijn vader wou herdenken.

Op 11 februari 1900 was het dan zover: de Beerschot Athletic Club werd officieel opgericht; de grondslagen en statuten vastgelegd. Drie en een halve maand later, op 16 april 1900, begon de club met haar activiteiten. Met een erecomité en stichtende leden als waarborg.

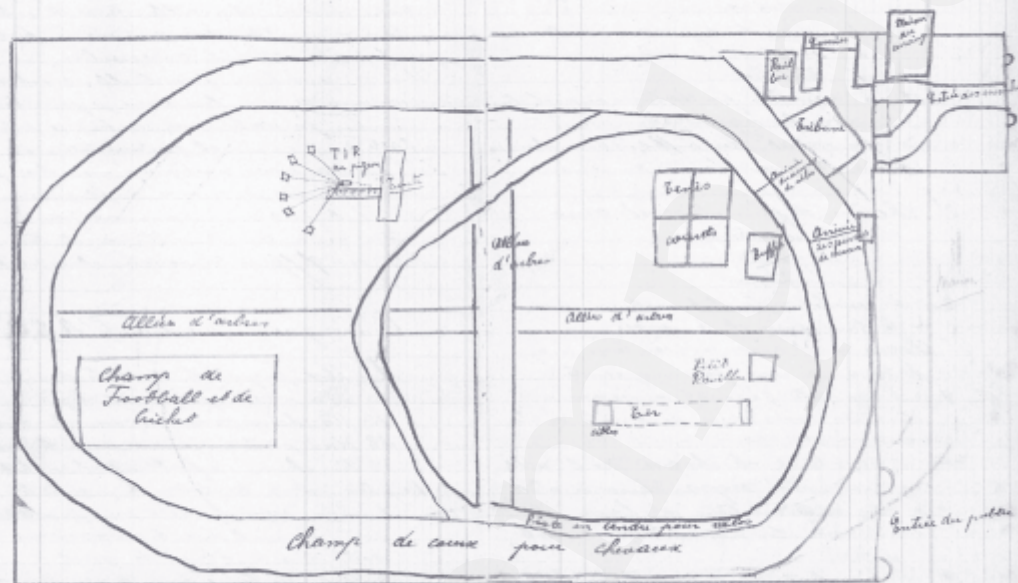

22

PLAN DU TERRAIN de L'A.S.C. à BEERSCOT

Étendue 19 hectares.

23

Campagne de M. Van Biechen

ALFRED GRISAR

°1881 - †1958

De familie Grisar stond in 1899 aan de wieg van de oprichting van Beerschot Athletic Club. Het was Alfred die op negentienjarige leeftijd, na het overlijden van vader Ernest, zijn handtekening onder de oprichtingsakte plaatste en op die manier als 'stichter van den Beerschot' de geschiedenis inging. Hij vertoefde vaak in het gezelschap van de hoge burgerij, de Antwerpse adel en de Franstalige handelselite uit de Scheldestad. De relaties met zijn vooraanstaande netwerk zouden een grote rol spelen bij het ontstaan

van het olympische project, waarin Beerschot de centrale rol vervulde. Hij ging door het leven als een charismatische dandy en was een levensgenieter pur sang die amper een feestje, banket of high society-bijeenkomst oversloeg.

Alfred Grisar was een internationaal polospeler en vanaf de jaren twintig actief bij de Liebig Company in Montevideo en Buenos Aires.

Voor de eeuwwisseling stond hij in het doel bij Antwerp Football Club en na het oprichten van Beerschot Athletic Club overtuigde hij vijftien ploegmaats om mee naar de nieuwe omnisportclub op het Kiel over te stappen.

Zijn zus Valentine was gehuwd met de industrieel Paul Havenith, beheerder van meerdere vennootschappen en ook voorzitter van Beerschot van 1901 tot zijn overlijden in 1942. Grisar stelde de accommodatie van 'zijn' Beerschot ter beschikking van de organisatoren en nam met het Belgische poloteam ook zelf deel aan de Olympische Spelen 'op zijn erf'.

Dat erecomité van Beerschot AC bestond uit voorzitter Alfred Osterrieth en de leden Maurice Joostens, Eugène Kreglinger, Max Schnitzler en Fritz Van den Abeele. In de statuten staan ook de namen van de 19 leden-stichters vermeld: Stanley A.G. Andreas, Carl De bary, Max Elsen, Llelyn Evan Thomas, Alfred Gevers, Emile Grisar, Alfred Grisar, Alfred Havenith, Paul Havenith, Charles Hunter, Hyppoliet Joostens, Edouard Leysen, Herbert Martens, Paul Meurs-Gerken, Marcel Morren, Paul Muller, Adolf Scheibler, Baron Gustav von Schlumberger en Charles Willian Twelves.

De pas opgerichte vereniging had ook een 'werkend comité'. Zo werd Max Elsen de eerste voorzitter van Beerschot AC en Edouard Leysen de eerste secretaris. Paul Muller kreeg de functie van

schatbewaarder, terwijl Alfred Grisar de mooie titel 'kapitein van de sporten en ploegen' opgespeld kreeg. Voorzitter Max Elsen werd in 1901 voorzitter van de tennisafdeling van Beerschot, en werd in zijn functie als clubvoorzitter opgevolgd door Paul Havenith.

De familie Grisar en talrijke andere personen die mee aan de wieg van Beerschot AC stonden, waren voordien al actief bij de schermafdeling La Concorde. Die ontspanningsvereniging was vanaf de eeuwwisseling dé ontmoetingsplaats bij uitstek van de Antwerpse adel, de hoge burgerij en de Franstalige handelselite. De relaties die daar werden opgebouwd, zouden later van cruciaal belang blijken bij het tot stand komen van het 'Olympische Project' van 1920, waarin Beerschot AC een belangrijke rol speelde.

